

УДК 349.2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СЕРТИФІКАЦІЇ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

**В.О. МЕЛЬНИК, аспірант¹,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

***Анотація.** Стаття присвячена проблемним питанням правового регулювання сертифікації органічного виробництва в Україні, а також аналізу ключових етапів сертифікації: підтвердження відповідності виробництва органічної продукції та маркування цієї продукції. Аналіз норм національного законодавства України здійснюється з урахуванням теоретичних положень науки аграрного права.*

***Ключові слова:** органічне виробництво, оцінка відповідності виробництва, сертифікація, маркування*

Сертифікація органічного виробництва є необхідною передумовою для забезпечення соціально-економічного благополуччя виробника сільсько-господарської продукції, розвитку національної економіки та захисту прав споживачів. Її успішне законодавче врегулювання та організація здійснення на практиці повинні сприяти дисциплінуванню та водночас полегшенню діяльності виробника і роботи уповноважених державних органів в цій сфері. Актуальність цієї теми зумовлена реформами в сільськогосподарському виробництві та, зокрема, необхідністю визначити правовий режим виробництва органічної продукції в Україні. Зміни до чинного законодавства України та прийняття нових законів в даній сфері (наприклад, Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15 січня 2015 р. №124-VIII; набрання чинності відбудеться 10 лютого 2016 р. [1]) вимагають здійснення комплексного аналізу нових правових положень з урахуванням норм попереднього законодавства та тенденцій політико-економічного розвитку України.

Економічна складова виробництва органічної продукції в Україні досліджувалася такими науковцями, як В.І. Артиш, Н.А. Берлач, Т.Є. Брагіна, В.І. Вовк, Т.О. Зінчук, В.В. Зіновчук, М.І. Кобець, М.Й. Малік, Є.В. Милованов, О.В. Орленко, С. Романко, О. Рудницька, П.Т. Саблук, П.М. Скрипчук, О.М. Шпичак, Р.С. Ярандайкін та ін. Юридичну складову виробництва органічної продукції в Україні досліджували Г.І. Балюк, О. В. Гафурова, М.В. Гребенюк, В. М. Єрмоленко, Т.О. Коваленко, В.І. Курило, П.Ф. Кулинич, О.Л. Мініна, В.Л. Мунтян, О.О. Погрібний, В.І. Семчик, А.М. Статівка, Л.В. Струтинська-Струк, Н.І. Тітова та інші.

¹Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор В.М. Єрмоленко

Мета цієї статті полягає у здійсненні аналізу правового регулювання сертифікації виробництва органічної продукції з урахуванням змін в чинному законодавстві України.

Виробництво органічної продукції (сировини), згідно зп. 1 ст. 12. Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 3 вересня 2013 р. № 425-VII [2], мають право здійснювати фізична чи юридична особа, яка пройшла оцінку відповідності виробництва органічної продукції (сировини), отримала сертифікат відповідності та включена до Реєстру виробників органічної продукції (сировини). У цілому, з урахуванням норм чинного законодавства України, можна виділити такі стадії сертифікації органічного виробництва: 1) підтвердження відповідності виробництва органічної продукції (проходження оцінки відповідності органічного виробництва, отримання сертифікату відповідності та включення до Реєстру виробників органічної продукції); 2) маркування. З метою визначення правової природи та змісту кожної з цих стадій розглянемо їх детальніше.

1. Підтвердження відповідності виробництва органічної продукції.

Стаття 5 Закону України «Про підтвердження відповідності» від 17 травня 2001 р. № 2406-III (зі змінам; втрата чинності відбудеться 10 лютого 2016 р.) [3] містить принципи державної політики у сфері підтвердження відповідності (далі – ПВ), серед яких можна виділити наступні:

- координація дій органів виконавчої влади, розмежування їх повноважень та уникнення дублювання у даній сфері правовідносин;
- неупередженість, прозорість та доступність процедур ПВ;
- врахування існуючої міжнародної практики при застосуванні способів ПВ залежно від потенційного ризику;
- забезпечення ідентичних процедур ПВ продукції вітчизняного та іноземного походження;
- дотримання вимог щодо конфіденційності інформації в даній сфері;
- повне та всебічне інформування з питань ПВ всіх заінтересованих сторін.

Дані принципи є керівними засадами для організації всього спектру правовідносин щодо виробництва органічної продукції України.

З огляду на ст. 1 Закону України «Про підтвердження відповідності» 2001 року [3], підтвердження відповідності може бути визначено як видача документа (декларація про відповідність або сертифікат відповідності) на основі рішення, яке приймається після проведення відповідних (необхідних) процедур оцінки відповідності, що довели виконання встановлених вимог.

Вказана стадія сертифікації органічного виробництва складається з нижченаведених підстадій сертифікації.

1.1. Проходження оцінки відповідності (далі – ОцВ) виробництва органічної продукції (сировини).

Продукція, щодо якої законодавчо встановлено вимоги щодо забезпечення безпеки для життя, здоров'я споживачів, їх майна, навколишнього природного середовища і передбачено нанесення національного знака відповідності, повинна пройти встановлену процедуру ОцВ [4]. Оцінка відповідності, відповідно до ст. 1 Закону України «Про технічні регламенти та

процедури оцінки відповідності» від 1 грудня 2005 р. № 3164-IV (втрата чинності – 10 лютого 2016 р.) [5], являє собою процес, який демонструє, що встановлені вимоги щодо продукції, процесу, послуги, системи, особи чи органу були виконані. Процедура ОцВ, згідно зі ст. 1 даного Закону України, в свою чергу, визначається як: «будь-яка процедура, яка прямо чи опосередковано використовується для визначення того, чи виконуються встановлені у відповідних технічних регламентах чи стандартах вимоги». Згідно зі ст. 1 вищезазначеного Закону України «Про технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» [5], процедури ОцВ включають процедури відбору зразків, випробування, здійснення контролю, оцінку, перевірку, реєстрацію, акредитацію, затвердження, а також їх поєднання.

Відповідно до п. 1 ст. 1, п. 1 ст. 24. Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини»[2] ОцВ виробництва органічної продукції (сировини) проводиться призначенням у визначеному законодавством порядку органом з ОцВ виробництва органічної продукції (сировини) згідно з правилами процедури підтвердження відповідності та з технічними регламентами.

Відповідно до ч. 3 ст. 32 Закону України «Про технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» 2005 р. [5], в органі з ОцВ виробник (а в окремих випадках – імпортери або розповсюджувачі, згідно з п. 2 ст. 25 Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» 2015 р. [1]) зобов'язаний отримати сертифікат відповідності. Згідно з ч. 4, 6 ст. 28 Закону України «Про технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» 2005 р. [5], для проведення оцінювання особа подає відповідну заяву до органу з ОцВ виробництва органічної продукції (сировини). Оцінювання проводиться аудитором з сертифікації та/або спеціалістом органу з ОцВ. Вимоги до аудитора з сертифікації у галузі органічного виробництва містяться у ст. ст. 1, 25 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини»[2] та ст. 1 Закону України «Про підтвердження відповідності» [3].

Відповідно до ч. 3 п. 3 ст. 24 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини»[2], ОцВ органічної продукції проводиться один раз на два роки та не пізніше 30 днів з дня подання заяви про перехід на виробництво органічної продукції. При цьому слід звернути увагу на те, що у п. 14 Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. №1158 [6], визначено необхідність створити систему постійного аудиту дотримання технолого-екологічних вимог і стандартів господарювання.

Чинне законодавство України не передбачає окремо умови щодо групової сертифікації. На її доцільність вказує О.О. Гуцаленко, зазначаючи, що групова сертифікація «застосовується до групи операторів за умови наявності ефективної системи внутрішнього контролю та документального підтвердження проведення перевірок групи на дотримання встановлених стандартів» [7]. Зокрема, на її думку, така сертифікація доречна щодо присадибних ділянок, які є важливою складовою ринку сільськогосподарської продукції. Слід погодитися з тим, що ці присадибні ділянки можуть стати

найвагомішою часткою серед виробників органічних продуктів, проте для них не завжди є доступною сертифікація [7].

1.2. Отримання сертифіката відповідності на основі рішення щодо оцінки виробництва та включення до Реєстру виробників органічної продукції (сировини).

Комісія з ОцВ упродовж місяця з дня отримання висновку (звіту) аудитора з сертифікації або спеціаліста органу з ОцВ зобов'язана прийняти рішення про видачу або відмову у видачі сертифіката відповідності [2]. Сертифікат відповідності, згідно зі ст. 1 Закону України «Про підтвердження відповідності» 2001 р. [3], визначається як документ, який підтверджує, що продукція, системи якості, системи управління якістю, системи екологічного управління, персонал відповідають встановленим вимогам конкретного стандарту чи іншого нормативного документа, визначеного законодавством. Відповідно до п. 1 ст. 29 Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» 2015 р. [1], видача сертифіката відповідності повинна буде здійснюватися у триденний термін з дня прийняття відповідного рішення.

Згідно з п. 8, 9 ст. 24 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [2] сертифікат видається у наступних випадках: 1) якщо усі інгредієнти живої або не переробленої сільськогосподарської продукції є органічними; 2) якщо перероблена сільськогосподарська продукція повністю була виготовлена відповідно до вимог цього Закону та не менше 95 відсотків її інгредієнтів є органічними. Окремо у п.п. 10, 11 ст. 24 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [2] передбачається видача сертифіката у разі виробництва органічної продукції (сировини) із застосуванням традиційної продукції (сировини) та продукції перехідного періоду.

Пункт 6 ст. 24 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [2] визначає, що у разі прийняття рішення про відмову у видачі сертифіката відповідності письмове повідомлення надсилається особі протягом трьох робочих днів з дня прийняття такого рішення із зазначенням підстави відмови. Рішення про відмову у видачі сертифіката відповідності може бути оскаржене в порядку, передбаченому, зокрема, ст. 31 Закону України «Про технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» 2005 р. [2].

Досліджуючи зміст поняття сертифікація, О.О. Гуцаленко визначила, що: «Сертифікація, як основна складова гарантійної системи, підтверджує якість органічної продукції на трьохступеневому рівні:

Перший – Безпечність продукції (Система HACCP, стандарт ISO 22 000, GMP, BRC/IFS).

Другий – Якість продукції (стандарт ISO 9001-2009).

Третій – Органічна якість (Стандарти органічного виробництва (регулювання ЄС, приватні стандарти))» [7].

Таким чином, сертифікація органічного виробництва є складним процесом та свідчить, що для успішного розвитку органічного ринку в Україні потрібне чітке державне регулювання.

Сертифікація продукції в Україні, згідно зі ст. 13 декрету Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» [1], поділяється на обов'язкову та добровільну. Сертифікація на відповідність вимогам нормативних документів згідно з п.1 ст. 15 даного декрету проводиться виключно в державній системі сертифікації.

За результатами отримання сертифіката відбувається включення виробника органічної продукції до Реєстру виробників органічної продукції (сировини), що визначається у п. 1 ст. 1 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини»[2] як перелік осіб, яким надано право виробляти (вирощувати, переробляти) органічну продукцію (сировину).

2. Маркування

У результаті затвердження органом з сертифікації позитивного рішення заявникові видається сертифікат та право маркувати продукцію спеціальним знаком відповідності. В перспективі, відповідно до п. 1 ст. 29 Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» 2015 р. [1], даний знак відповідності буде наноситися на продукцію та/або на інші об'єкти (табличку з технічними даними, пакування, супровідні документи тощо), пов'язані з цією продукцією.

Маркування було лаконічно визначене Н.А. Берлач як: «будь-який написаний, надрукований або графічний матеріал, що є присутнім на етикетці, супроводжує харчовий продукт або виставляється біля харчового продукту, у тому числі з метою сприяння його продажу або реалізації» [9, с. 130].

Використання державного логотипа та маркування органічної продукції (сировини), згідно зі ст. 29 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини»[2], є обов'язковими. За умов наявності відповідного сертифіката державний логотип складається з напису «органічний продукт» та відповідного графічного зображення. У ч. 1 п. 6 ст. 29 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [2] встановлюються особливості для маркування органічної продукції (сировини), яка була вироблена із застосуванням традиційної продукції (сировини) та продукції перехідного періоду, а також щодо виробництва органічної продукції (сировини) шляхом переробки. У п. 2 ст. 29 названого вище закону зазначається також про можливість використання недержавних (приватних) логотипів, запроваджених безпосередньо суб'єктами господарювання, які здійснюють виробництво, реалізацію органічної продукції (сировини), чи їх об'єднаннями. Отже, чинне законодавство України передбачає застосування державних та недержавних логотипів. Це надає виробнику можливість зменшити витрати на сертифікацію та налаштувати своє виробництво відповідно до вимог внутрішнього чи зовнішнього аграрного ринку.

У майбутньому знак відповідності технічним регламентам буде застосовуватися згідно із загальними принципами маркування, установленими ст. 30 Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» 2015 р. [1].

У п. 2 ст. 28 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» визначено: «Реалізація органіч-

ної продукції дозволяється лише за наявності сертифіката відповідності». Забороняється обіг органічної продукції, якщо вона: 1) вироблена особою, яка не отримала відповідного сертифіката відповідності; 2) маркована з порушенням вимог законодавства України [4].

Відповідно до п. 9 ст. 29 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [2] порядок та вимоги до маркування органічної продукції встановлюються Кабінетом Міністрів України. Як зазначили В.М. Єрмоленко та Є.О. Черняк: «Станом на сьогодні не було прийнято жодного підзаконного нормативно-правового акту, передбаченого Законом. Всього за нашими підрахунками необхідно прийняти близько 20 нормативно-правових актів на рівні Кабінету Міністрів України та Міністерства аграрної політики та продовольства. З них лише 9 було опубліковано для громадського обговорення, а щодо інших ведеться лише підготовча робота» [11, с. 43]. Міністерство аграрної політики та продовольства України розробило проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку та вимог до маркування органічної продукції» [10] (далі – проект Порядку та вимог до маркування органічної продукції). У ньому пропонується затвердити державний логотип для маркування органічної продукції у вигляді графічного зображення двох кіл (жовтого кольору з лівого боку і блакитного – з правого), які перетинаються, утворюючи сектор зеленого кольору у вигляді листа рослини.

Згідно з п. 5 проекту Порядку та вимог до маркування органічної продукції маркувати продукцію як органічну та використовувати державний логотип виробники можуть лише за наявності сертифіката відповідності. Оскільки п. 5 цього проекту вказує, що «маркування органічної продукції (сировини) та використання державного логотипу» здійснюються разом при сертифікації продукції, а щодо недержавних (приватних) логотипів написано, що дозволяється їх використання без прив'язки до маркування, стає незрозумілим, чи може маркування здійснюватися із застосуванням недержавного логотипу. Взагалі, одночасне застосування державних та приватних логотипів при маркуванні органічної продукції свідчить про застосування альтернативної сертифікаційної схеми. Як зазначає Хельга Віллер, деякі схеми та стратегії збуту, які орієнтовані на прямий збут для свідомих споживачів, розроблюються в Еквадорі, Колумбії, Мексиці та Перу [13, с. 13]. Для порівняння, Австралія та Данія мають єдину сертифікаційну схему. У 2009 р. Організація «Стандарти Австралії» з метою впровадження власного стандарту для сертифікації органічних продуктів опублікувала Стандарт Австралії для органічних та біодинамічних продуктів (AS6000) [13, с. 14].

Отже, в Україні існує тенденція до акцептування альтернативної сертифікаційної схеми з можливістю вибору процедури маркування. Щодо органічної продукції діє правило, згідно з яким сертифікат відповідності повинен бути обов'язково отриманий у законодавчо визначеному порядку. Маркування є похідним від ОцВ виробництва органічної продукції.

Список літератури:

1. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15 січня 2015 р. № 124-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 14. – Ст. 96.
2. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини : Закон України від 3 вересня 2013 р. № 425-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 20–21. – Ст. 721.
3. Про підтвердження відповідності : Закон України від 17 травня 2001 р. № 2406-III // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 32. – Ст. 169.
4. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 30. – Ст. 379.
5. Про технічні регламенти та процедури оцінки відповідності : Закон України від 1 грудня 2005 р. № 3164-IV // Відомості Верховної Ради. – 2006. – № 12. – Ст. 101.
6. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. №1158 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 73. – Ст. 2715.
7. Гуцаленко О. О. Сертифікація органічної продукції в Україні / О. О. Гуцаленко : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua>.
8. Про стандартизацію і сертифікацію : декрет Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 р. № 46-93 // Відомості Верховної Ради. – 1993. – № 27. – Ст. 289.
9. Берлач Н. А. Організаційно-правове забезпечення маркування органічної сільськогосподарської продукції / Н. А. Берлач // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 130–133.
10. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23 грудня 1997 р. № 771/97-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1998. – № 19. – Ст. 98.
11. Єрмоленко В. М. Деякі правові проблеми органічного виробництва в Україні / В.М. Єрмоленко, Є.О. Черняк // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2014. – Вип. 197. – Ч. 1. – С. 40–45.
12. Про затвердження порядку та вимог до маркування органічної продукції : проект постанови Кабінету Міністрів України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua>.
13. Світ органічного сільського господарства. Статистика та тенденції 2013 року / Х. Віллер, Д. Лерноуд, Л. Кільхер. – Швейцарія. – 2013. – 63 с.

Статья посвящена проблемным вопросам правового регулирования сертификации органического производства в Украине, а также анализу ключевых этапов сертификации: подтверждение соответствия производства органической продукции и ее маркирование. Анализ норм национального законодательства Украины осуществляется с учетом теоретических положений науки аграрного права.

Органическое производство, оценка соответствия производства, сертификация, маркирование.

The article is devoted to the issues about legal regulation of certification of organic production in Ukraine, and also to analysis of key stages of certification: verifying of suitability of organic production and its labelling. The analysis of the national legislation's norms is carried out, taking into account theoretical positions of Agrarian Law science.

Organic production, verifying of suitability of organic production, certification, labelling.